

PAŽANGAUS KAIMO VYSTYMO SI VAROMOSIOS JĖGOS

VILMA ATKOČIŪNIENĖ¹, EDVINAS PLIOPLYS²

Aleksandro Stulginskio universitetas (Lietuva)

ANOTACIJA

Straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama pažangių kaimų vystymo problemai, kuri susijusi su tvaria kaimo plėtra. Nagrinėjami mokslinių tyrimų rezultatai, vietinių ir tarptautinių organizacijų patirtis. Gerosios praktikos pavyzdžiai padėjo suvokti pažangaus kaimo vystymosi varomąsias jėgas ir modelio pagrindines dedamąsias. Nustatytos kaimo vietovių pažangos ir pažangaus kaimo vystymosi varomųjų jėgų prielaidos. Atliekant tyrimą taikyti mokslinės literatūros, dokumentų, gerosios praktikos pavyzdžių analizės, sisteminimo, lyginimo ir kiti metodai. Atliekant tyrimą analizuoti ir vertinti tik sėkmingi gerosios praktikos pavyzdžiai. Nustatytos pažangaus kaimo vystymosi varomosios jėgos: tikslusis ūkininkavimas (žemdirbystė); skaitmeninės ir kitos atviros inovacijoms platformos; dalijimosi ekonomika; žiedinė ekonomika; bioištekliais (atsinaujinančiais ištekliais) pagrįsta ekonomika; atsinaujinančioji energija; kaimo turizmas, apimantis ekologinį, sveikatai palankų maistą ir poilsį, rekreacinį turizmą; socialinės inovacijos kaimo paslaugų ir verslumo srityje; įtraukios socialinės infrastruktūros, partnerystės organizacinio mechanizmo kūrimas ir diegimas. Pažangaus kaimo vystymosi modelis turėtų būti grindžiamas partnerystės organizacinio mechanizmo, t. y. informavimo, konsultavimo, įtraukimo ir dalyvavimo sprendimais, kelių veiklų ir sinchroniškai veikiančių suinteresuotųjų funkcionavimu.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *pažangūs kaimai, pažangaus kaimo vystymosi varomosios jėgos, gyvosios laboratorijos.*

JEL KLASIFIKACIJA: R58, Z18

DOI:

Įvadas

XXI a. 2-ojo dešimtmečio pabaigos visuomenė išgyvena kultūrinį ir technologinį posūkį, jis verčia iš esmės permąstyti santykius tarp žmogaus, naujų technologijų, mokslo ir kūrybos. Europos Sąjungos (ES) ir kitose šalyse kylantis pažangių kaimų judėjimas³ sutelkia kaimo bendruomenes, kurios novatoriškai išnaudoja kaimo vystymosi potencialą, aiškiai apibrėžia vystymosi kryptis (White Paper, 2017). Tradiciniai ir nauji suinteresuotųjų tinklai, kurių veiklą stiprina skaitmeninių ir telekomunikacinių technologijų pažanga, bioenergetika ir gebėjimas panaudoti turimas žinias vietos gyventojų bei verslo vystymo naudai, padeda kaimo bendruomenėms daryti strateginius proveržius. Bendruomenės, nuolat mokydamosi pažinti, išnaudoti kaimo pranašumus ir populiarinti gyvenimo kaime vertybes, kuria gyvybingus kaimus. Skaitmeninės technologijos ir inovacijos padeda užtikrinti aukštesnę gyvenimo kokybę, geresnes viešąsias paslaugas, geresnį ir taupų vietos išteklių naudojimą. Tradicijų ir naujausių technologijų sąsajos leidžia kaime kurti naujas vertės gran-

¹ Vilma Atkočiūnienė – profesorė, daktarė (socialiniai mokslai), Aleksandro Stulginskio universiteto Ekonomikos ir vadybos fakulteto Verslo ir kaimo plėtros vadybos institutas

Moksliniai interesai: kaimiškųjų vietovių konkurencingumas, kaimo socialinės infrastruktūros plėtra, vietovės rinkodara, socialinė partnerystė

El. paštas: vilma.atkociuniene@asu.lt

² Edvinas Plioplys – Aleksandro Stulginskio universiteto Ekonomikos ir vadybos fakulteto studentas

Moksliniai interesai: kaimo vietovių vystymosi, finansų valdymas

El. paštas: edvinas.plioplys@asu.lt

³ Pasaulio piliečių grupė, susirūpinusi dėl 3,4 milijardo pasaulio kaimo vietovių, neturinčių galimybes patekti į pasaulines rinkas. Judėjimas, įkurtas prof. S. Darwino, dirba su vyriausybėmis, pasaulinėmis korporacijomis ir universitetais, siekiama, kad kaimo žmonės galėtų patys užsiimti verslu, mokytis darbo vietose, dalyvauti atvirose inovacijų platformose. Judėjimo misija – padidinti kaimo gyventojų laimės indeksą, vizija – dinamiškų pažangių kaimų kūrimas, vertybės, inovacijos, bendradarbiavimas, kaimo institucijų įgalinimas.

dines. Atsiranda naujų kaimo vystymosi galimybių, nes Europos visuomenėje vietoj „kiekybės žemiausia kaina“ pirmą kartą įgyja maisto kokybę, vartotojų sveikata ir gyvulių gerovė, biologinė įvairovė, kaimo kraštovaizdžio bei aplinkos išteklių vertė, šeimos ūkių, vietinių kultūrų ir kaimo tradicijų išsaugojimas. Vietos ekonomiką vystančiųjų tikslas – neplėsti pigių vietos produktų gamybos, o ieškoti būdų, kaip stiprinti vietinių produktų gamybą ir vartojimą, puoselėjant gerus vartotojų ir ūkininkų, vartotojų ir amatininkų tarpusavio ryšius, remti darnų kaimo vietovių vystymąsi (Bled Declaration..., 2018).

Europos Komisija yra viešai įsipareigojusi skatinti vietos produktų vertės grandinių kūrimo ir patirties sklaidą, palaikyti pažangių kaimų judėjimą. Pažangių kaimų sąjūdis nėra panacėja nuo visų kaimo bėdų. Greičiau tai Europos Komisijos raginimas ir valdžiai, ir vietos bendruomenėms ieškoti teritoriniu požiūriu išmintingų sprendimų, kurie atitiktų vietos gyventojų poreikius ir vystymosi potencialą, be to, raginimas vietos bendruomenėms suformuoti savo išgyvenimo ilgalaikę strategiją, besiremiančią mokslo ir technologijų naujovėmis. Užsienio šalių mokslininkai (Marsden, Sonnino, 2008; Robledo, Larios, Gomez, 2014; Callaghan, Herselman, 2015 ir kiti) siekia suformuoti pažangaus kaimo modelį, nustatyti pagrindinius pažangaus kaimo bruožus, vystymosi priemones ir metodus. Lietuvos mokslininkai daugiau dėmesio skiria aplinkai ir kaimo vietovių pažangos galimybėms. A. Baležentis (2011), taikydamas ekspertinio vertinimo metodą, nustatė Lietuvos kaimo vietovių darnaus vystymosi galimybes. Darnaus vystymo požiūriu ekonominius ir aplinkos kriterijus geriausiai atitinka vienkiemiai, socialiniu – miesteliai. Gyvenvietės, išlaikiusios vieną iš privalumų – kaimynystės santykius, tačiau turinčios nepakankamai išplėtotą socialinę infrastruktūrą, pagal visus tris darnaus vystymo kriterijus užima antrą poziciją. D. Vidickienė, Ž. Gedminaitė-Raudonė, R. Vilkė (2016) ieškojo idealaus popramoninės gyvenvietės modelio, nagrinėjo ekokaimų atvejį. Mokslininkės nustatė, kad gamtinė aplinka turėtų būti formuojama pagal tam tikrus standartus, o ekonominė veikla vykdoma laikantis ekologiško, bioįvairovės ir permakultūrinės⁴ žemdirbystės principų, nedarant žalingo poveikio aplinkai ir ateities kartoms. Vieną iš kaimo vietovių pažangos priemonių nagrinėjo E. Štareikė (2017), ji apibrėžė ir ištyrė partnerystės organizacinio mechanizmo funkcionavimą Lietuvos vietos veiklos grupėse ir nustatė pagrindinius jo veikimo dėsningumus. Jos teigimu, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas organizacinio proceso elementų tarpusavio sąveikai.

Kompleksinis Bendrosios žemės ūkio politikos po 2020 m. tikslas – remti perspektyvius pajamų šaltinius, didinti konkurencingumą, atkurti pusiausvyrą maisto grandinėje, stabdyti sparčią klimato kaitą, skatinti tausoti gamtos išteklius, apsaugoti biologinę įvairovę, remti kartų kaitą, skatinti darbo vietų kūrimą ir ekonomikos augimą, užtikrinti aukštą maisto kokybę. Žemės ūkio sektoriaus ir kaimo vietovių vystymosi valdymo, dėmesio centre atsiduria ne taisyklės ir jų laikymasis, bet rezultatai ir veiklos rodikliai (Europos Komisijos – faktų apžvalga, 2018). Pastarieji dalykai orientuoja mokslininkus ir politikus ieškoti naujų instrumentų, kurie užtikrintų tvarią žemės ūkio ir kaimo plėtrą. Atliekant tyrimą siekiama atsakyti į klausimą, kokios yra pažangaus kaimo vystymosi varomosios jėgos?

Tyrimo tikslas – nustatyti kaimo vietovių pažangos ir pažangaus kaimo vystymosi varomųjų jėgų prielaidas.

Atliekant tyrimą taikyti mokslinės literatūros, dokumentų, gerosios praktikos pavyzdžių analizės, sisteminimo, lyginimo ir kiti metodai. Tyrimo apribojimas – analizuoti ir vertinti sėkmingi gerosios praktikos pavyzdžiai. Straipsnio konceptualų pagrindą sudaro darnaus vystymosi, suinteresuotųjų veiksenos ir socialinės partnerystės teorijos.

1. Kaimo vietovių pažangos prielaidos

Kaimo vietovių vystymosi principai, suformuluoti Korko deklaracijoje „Gyvos kaimo vietovės“ (1996), apibrėžia kaimo, kaip savitos socialinės, ekonominės ir kultūrinės infrastruktūros, vystymosi integruotumą

⁴ Permakultūra – tai darnus kraštovaizdžio ir žmogaus, apsirūpinančio maistu, energija bei patenkinančio kitus materialius ir nematerialius poreikius, santykis. Bėgant metams, šis reiškinys apima vis platesnes žmonių veiklos sritis, kaip bendruomeninis valdymas, naujoji ekonomika ir finansai, kūno ir dvasios darna, kultūra, išsilavinimas ir mokymai, atkuriamoji žemdirbystė ir ekosistemų atkūrimas, statybos, prieinami įrankiai ir technologijos. Permakultūra tampa mokslu, susiejančiu į visumą ekonomiką, ekologiją, išteklių, energetikos valdymą, klimato raidos stebėjimą, hidrologiją, sėklininkystę, gyvulininkystę, nuotekų valymą ir kt. (Permakultūra, 2018).

ir siekį „didinti kaimo vietovių patrauklumą ir tapti prasingesnio gyvenimo centrais visų amžių grupių žmonėms“ (Cork, 1996: 2). Pasikeitus socialinei, ekonominei ir aplinkosaugos situacijai pasaulyje, taip pat ir kaimo vietovėse, 1996 m. peržiūrėtos kaimo plėtros politikos kryptys. Korko 2.0 deklaracijoje „Geresnis gyvenimas kaimo vietovėse“ (2016) buvo numatyta dešimt politikos krypčių (Cork, 2016) pažymint, kad kaimo ir žemės ūkio politika Europos Sąjungoje turėtų būti inovatyvi, integruota ir įtraukianti (1 lentelė).

1 lentelė. Pagrindinių nuostatų dėl kaimo vietovių vystymosi pažangos sugretinimas

Korko deklaracija – Gyvos kaimo vietovės (1996)	Korko deklaracija – Geresnis gyvenimas kaimo vietovėse (2016)
1. Pirmenybė kaimui. Siekta, kad subalansuota kaimo plėtra būtų svarbiausias ES darbotvarkės punktas. Siekta pakeisti kaimo gyventojų migracijos kryptį, siekiant įveikti skurdą, skatinant užimtumą ir lygias galimybes, reaguojant į didėjančius kokybės, sveikatos, saugumo, asmeninio tobulėjimo ir laisvalaikio poreikius bei siekiant kaimo gerovės	1. Kaimo gerovės skatinimas. Stengiamasi priimti ir įgyvendinti inovatyvius, tvarius ir integruotus sprendimus, siekiant spręsti esamus ir būsimus visuomenės iššūkius, skatinamas daugiasektorinis požiūris, suteikiama vertė kaimo tapatybei, didinamas tvarumas, socialinė įtrauktis ir vietos ekonomika, taip pat ūkių ir kaimo bendruomenių atsparumas
2. Integruotas požiūris. Siekta, kad kaimo plėtros koncepcija būtų daugiadisciplinė, o taikymas daugiasektorinis, su aiškia teritorine dimensija	2. Kaimo vertės grandinių stiprinimas. Siekiama integruotais metodais plėtoti ir stiprinti žemės ir miškų ūkio, vietos produktų vertės grandines ir vietos gamybos tinklus. Siekiama užtikrinti sąžiningus ir skaidrius sutartinius santykius tiekimo grandinėje, sudaryti teises galimybes ūkininkams organizuoti kolektyvinius veiksmus, užtikrinti jiems veiksmingas rizikos valdymo priemones
3. Diversifikavimas. Siekta orientuotis į savarankiškų privačių ir bendruomenės iniciatyvų skatinimą: investicijas, techninę pagalbą, verslo paslaugas, atitinkamą infrastruktūrą, švietimą, mokymus, informacinių technologijų ir pažangos integruotumą, kaimų atnaujinimą	3. Investicijos į kaimo gyvybingumą. Siekiama, kad visos investicijos kurtų pridėtinę vertę visuomenei, skatintų užimtumą, žaliąjį ir integruotą augimą, tvarias iniciatyvas, didinančias konkurencingą ir diversifikuotą žemės ūkio bei kaimo ekonomiką, stiprintų kaimo ir miesto sąsajas ir tvarų vystymąsi
4. Tvarumas. Siekta atsakingų vietos gyventojų veiksmų, skatinta palaikyti kraštovaizdžio kokybę ir estetiką (gamtos išteklius, biologinę įvairovę ir kultūrinį tapatumą), nemažinti ateities kartų galimybių	4. Kaimo aplinkos saugojimas. Esant piliečių ir aplinkos sąveikai siekiama valdyti žemę, žemės ūkio ir miškininkystės sistemas, atskleisti vietos aplinkybių įvairovę, saugoti nykstančią augaliją, gyvūniją, vietos kraštovaizdį, plėtoti ekoturizmą, sveiką gyvenimą ir t. t.
5. Subsidiarumas. Siekta decentralizuoti ir remti partnerystę, skatinti visų kaimo plėtros valdymo lygių tarpusavio bendradarbiavimą	5. Gamtos išteklių valdymas. Siekiama diegti naujausius, mokslu grindžiamus, tarpsektorinius žemės ūkio valdymo sprendimus, tenkinti augančią paklausą maisto produktams, pašarams, pluoštui ir biomasei, naudojant mažiau gamtos ir kitų išteklių
6. Supaprastinimas. Siekta supaprastinti teises, procedūrinės taisykles, skatinti sprendimų lankstumą	6. Klimato politikos skatinimas. Siekiama įgyvendinti veiksmingas klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo prie jos strategijas, skatinti žemdirbius ir miškininkus teikti klimato kaitai minimalią įtaką darančias paslaugas, gaminti atsinaujinančiąją energiją, biologines medžiagas, pirmenybę teikti žiedinei ekonomikai, pakopiniam biomedžiagų naudojimui
7. Programavimas. Siekta, kad kaimo plėtros programos remtųsi nuosekliomis ir skaidriomis procedūromis, bendru tvarios kaimo plėtros mechanizmu	7. Žinių ir inovacijų skatinimas. Siekiama politiką kreipti į socialines inovacijas, mokymą, švietimą, konsultavimą ir profesinį mokymą, reikiamų įgūdžių ugdymą, tarpusavio mainus, tinklų kūrimą, ūkininkų ir kaimo verslininkų bendradarbiavimą. Supažindinti kaimo gyventojus su mokslo naujovėmis ir technologijomis, kad bendruomenės, verslas ir valdžios institucijos glaudžiau bendradarbiautų, panaudotų naujausius mokslo bei technologijų pasiekimus

Korko deklaracija – Gyvos kaimo vietovės (1996)	Korko deklaracija – Geresnis gyvenimas kaimo vietovėse (2016)
8. Finansai. Siekta, kad kuo daugiau finansavimo pasiektų mažas ir vidutines organizacijas, geresnės viešojo ir privataus finansavimo sinergijos	8. Kaimo valdymo stiprinimas. Siekiama, kad LEADER ir Europos inovacijų partnerystė žemės ūkiui laikantis principo „iš apačios į viršų“ telktų kaimo potencialą, kaimo ir žemės ūkio politika sąveikautų su platesnio konteksto nacionalinėmis ir regioninėmis strategijomis, būtų suderinta su kitomis politikos sritimis
9. Valdymas. Siekta ugdyti regioninės ir vietos valdžios, bendruomenių administracinius gebėjimus, didinti valdymo veiksmingumą teikiant techninę pagalbą, rengiant mokymus, užtikrinant geresnę komunikaciją, partnerystę ir tinklaveiką, keitimąsi mokslinė informacija bei patirtimi	9. Politikos pateikimo supaprastinimas. Siekiama toliau paprastinti BŽŪP reguliavimo sistemas ir jų įgyvendinimą, plėtoti išmintingo administravimo priemones ir procedūras, siekiant mažinti administracinę naštą paramos gavėjams ir nacionalinėms bei regioninėms administracijoms, diegti E. valdymo priemones, taikyti paprastesnį išlaidų metodą, didinti subsidiarumą ir proporcingumą dalijantis fondų valdymą ir apibrėžiant kontrolės sistemas
10. Vertinimas ir tyrimai. Siekta stiprinti stebėseną, analizę ir naudos gavėjų vertinimą, užtikrinti skaidrumą, garantuoti informacijos prieinamumą ir tinkamą lėšų panaudojimą	10. Veikimo ir atsakomybės gerinimas. Siekiama užtikrinti skaidrumą, garantuoti informacijos prieinamumą ir tinkamą lėšų panaudojimą, diegti patikimą stebėsenos ir vertinimo sistemą įtraukiant suinteresuotąsias šalis

Šaltinis: Cork Declaration, 1996; Korko 2.0 deklaracija, 2016.

Visir pirmojoje, ir antrojoje Korko deklaracijoje numatyti bei patvirtinti principai suinteresuotųjų sprendimus kreipia į pažangos kaimo vietovėse kūrimą. Tik principai, patvirtinti deklaracijoje „Geresnis gyvenimas kaimo vietovėse“ (2016), labiau nukreipti į veiksmus, sukeliančius, *nukreipiančius* ir palaikančius inovacijas bei kaimo strateginius proveržius: žiedinę ir bioekonomiką, pakopinį biomedžiagų naudojimą, žemės ir miškų ūkio, vietos produktų vertės grandines, vietos gamybos tinklus ir kt. Be Nabejo, ypač svarbios yra socialinės inovacijos, pramonės, mokslo darbuotojų, specialistų, akademinės, pilietinės visuomenės ir valdžios institucijų glaudus, mainais ir tinklaveika pagrįstas, veikimas kartu geriau paisnaudotų mokslo ir technologijų pažangos galimybės.

2018 m. Bled mieste, Slovėnijoje, surengtoje bendroje Europos Komisijos ir Europos Parlamento konferencijoje „Europos veiksmas pažangiems kaimams: šviesesnė ES kaimo vietovių ateitis“ parengta ir patvirtinta Bled deklaracija „Pažangūs kaimai“. Pažangūs kaimai yra kaimo vietovės ir bendruomenės, sudarančios naujas veiklos galimybes esamų savo kaimo stiprybių ir išteklių pagrindu. Tai kaimai, kurių vystymasis paremtas tradiciniais ir naujais tinklais, paslaugomis naudojant skaitmenines, telekomunikacines technologijas, inovacijas, vietos ir pasaulinetarptautinę informaciją (Bled Declaration, 2018). Deklaracijoje pripažįstama, kad kaimo skaitmeninė ekonomika, jei yra integruota, sukurta novatoriškai ir įtraukiuoju būdu, gali pagerinti kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybę ir prisidėti prie dabartinės gyventojų mažėjimo, migracijos iš kaimo vietovių problemos sprendimo. Pažangieji kaimai gali skatinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, socialinę lygybę, ypač kaimo ir miesto vietovių.

2. Modelio „Pažangus kaimas“ dedamosios

Pažangių miestų Baltojoje knygoje (2014) mokslininkai J. G. Robledo, V. M. Larios, L. Gomezas (2014) pažangią teritoriją apibūdino kaip draugišką gyvenamąją erdvę visoms gyvybės rūšims, kaimynišką ir tvarią aplinką; tai ne tik apgyvendinta teritorija, bet ir mažesnis neigiamas poveikis aplinkai, nes optimaliau naudojami esami ištekliai, dažniausia vykdomi aplinkai nekenksmingi veiksmai. Pažangiose teritorijose tampa patrauklūs tokie technologiniai sprendimai, kurie leidžia numatyti??? pavojingas situacijas ir, jei įmanoma, sušvelninti neigiamas pasekmes. Tam būtina diegti naujoves, panaudoti dalyvaujančių žmonių turimas žinias ir sąmoningumą. Taigi, pažangi teritorija apima miesto ir kaimo vietovę, kaip sudėtingą sistemą, kurioje gyventojai žino, kokių išteklių turi ir kaip juos naudoti nepažeidžiant darnumo pusiausvyros (Robledo, Larios, Gomez, 2014).

Pažangus kaimas – tai žmonės, kurie imasi iniciatyvos sutelkti vietos išteklius ir turta, kad išspręstų kylančias problemas, išnaudotų esamas ir sudarytų naujas kaimo vietovės vystymosi galimybes. Skaitmeninės technologijos yra svarbi, bet ne vienintelė pažangių kaimų veikimo priemonė pažangiems kaimams (Bled Declaration, 2018).

Remiantis A. Baleženčiu (2011), kaimo modelis – tai apibendrintas tipiškas kaimo variantas, kuriame labiausiai atsiskleidžia šalies kaimo ekonominiai, socialiniai ir aplinkos ypatumai. Pažangaus kaimo modelis apibrėžia žmogiškųjų gebėjimų ugdymo priemones ir skatina kai kurių technologinių pasiekimų sinergiją. Išanalizavus Bled deklaraciją „Pažangūs kaimai“ (2018) ir kitus šaltinius (Smart Countryside study, 2017; Digital Villages, 2017; Tirziu, Vrabie, 2017; Smarter, greener, more inclusive, 2017; Štareikė, 2017) nustatyti šie pažangaus kaimo vystymo principai:

- Tikslusis ūkininkavimas (žemdirbystė): mažinant sąnaudas, maksimaliai išnaudojant jutiklius ir sprendimų palaikymo sistemas, kartu gerinant maisto tiekimo grandinę, tausojant dirvožemį, apsaugant išteklius ir aplinką.
- Skaitmeninės ir kitos inovacijoms atviros platformos, kur siūlomos visos pagrindinės paslaugos, pvz., e. mokymai, e. sveikata (geresnė prieiga prie medicininės priežiūros), e. administravimas, transportavimas, maitinimas, socialinės paslaugos, apeinant oligopolines mažmeninės prekybos struktūras, geresnė produktų kokybė ir didesnis pasirinkimas.
- Dalijimosi ekonomika:– brangiais techniniais sprendimais ir įranga.
- Žiedinė ekonomika, padedanti mažinti atliekas ir tausoti išteklius.
- Bioištekliais (atsinaujinančiais) pagrįsta ekonomika, besiremianti moksliniais tyrimais, inovacijomis ir technologijomis.
- Atsinaujinančioji energija ypač svarbi kaimo vietovėse, kurios pasižymi ne tik erdve, bet ir lengva prieiga prie reikiamų gamtos išteklių (vėjo, saulės, vandens, dirvožemio, medienos, biomasės).
- Kaimo turizmas, apimantis ekologinį, sveikatai palankų maistą ir poilsį, rekreacinį turizmą, sudaro galimybes kurti naujas didelės vertės darbo vietas.
- Socialinės inovacijos kaimo paslaugų ir verslumo srityje (Bled Declaration, 2018).
- Įtraukiosios socialinės infrastruktūros, partnerystės organizacinio mechanizmo kūrimas ir diegimas (gyvosios laboratorijos, klasteriai, tinklai).

Kaimo bendruomenės, ūkininkaujantys ir kiti kaimo vystymu suinteresuoti veikėjai pirmiausia orientuojasi į verslo naujoves ir sprendžia naujų produktų bei procesų kūrimo klausimus, rūpinasi naujų strategijų, organizacinių struktūrų ir principų diegimu. Pažangos žemės ūkyje siekiama formuojant visapusišką požiūrį, kai kiekvienas priimamas sprendimas turi apimti elementus, kurie dažnai griežtai atskiriami:

- ekonominius išteklius (pvz., integruoti žemės ir maisto ūkį, tradicinius amatus, turizmą);
- socialinius išteklius (pvz., gamintojų ir vartotojų tarpusavio santykių);
- aplinkosaugos išteklius (pvz., biologinės įvairovės, vandens išteklių ir derlingumo apsaugą, produktų platinimą, jų pakavimą ir pakartotinį išteklių panaudojimą);
- kultūrinius išteklius (pvz., tradicinių žinių apsaugą) (Marsden, Sonnino, 2008).

Pažangaus kaimo koncepcijoje išreiškiamas glaudus bendruomenių, gamybos ir vartojimo būdų, jų kultūros ir aplinkos, kurioje gyvena, ryšys. Toks ryšys egzistuoja tada, prioriteta teikiant vietos ekonomikai. Stiprinant vietos ekonomiką diegiami dalijimosi, žiedinės, bioištekliais pagrįstos ekonomikos principai. Nauji gamybos ir vartojimo modeliai sudaro sąlygas mokytis žmones, skatinti jų supratingumą apie maistą ir aplinkosaugą, gilinti gamintojų žinias ir saugoti skirtingą kultūrinį tapatumą. Ūkininkai, kaimo gyventojai ir kaimo socialinės infrastruktūros institucijų darbuotojai yra pagrindiniai pažangos kaime skatintojai. Įvairių informacijos šaltinių ir mokymosi formų integravimas – viena pagrindinių priemonių kaime, šiuolaikiniame žemės ūkyje siekiant išgyventi, prisitaikyti, vystytis ir klestėti. Mokslininkai (Sumane, Kunda, Knickel, Strauss, Tisenkopfs, Des Ios Rios, Rivera, Chebach, Ashkenazy, 2017) nustatė, kad įvairūs šaltiniai gali vienas kitą papildyti, optimaliai derinami lemia tvarių sprendimus, tačiau gali būti ir prieštaringi, trukdyti įgy-

vendinti naujas idėjas ir plėtros kryptis. Formalios (švietimo, mokslo, konsultavimo, politikos) organizacijos turi pripažinti neformalių žinių vertę. Tai padėtų geriau panaudoti ūkininkų žinias, kuriant žinių visuomenę.

Viena pagrindinių atvirų platformų, naudojamų kuriant pažangius kaimus, yra „gyvosios laboratorijos“ (angl. *Living Labs*), į kurias sudaro galimybes įtraukti vartotojų bendruomenes į naujų produktų ar paslaugų kūrimą. Laboratorijos teikia realias vartotojų poreikių nustatymo, testavimo priemones, kurias siūlo vietinė viešojo, privataus ir nevyriausybinių sektoriaus partnerystė, t. y. naujovėms atviros institucijos (Matias, 2018). Straipsnio autorių nuomone, prie „gyvosios laboratorijos“ kūrimo turėtų prisidėti vietos veiklos grupės. Tai partnerystės principu sukurtos savanoriškos organizacijos, aktyviai dalyvaujančios valdant teritorinius pokyčius. Jų valdymo institucija, turinti sprendimų priėmimo teisę, atstovauja įvairių VVG teritorijos gyventojų interesams, t. y. ne mažiau kaip 50 procentų valdymo institucijų narių sudaro kaimo bendruomenių, socialinių ir kitų partnerių, taip pat jų asociacijų atstovai, iki 25 procentų – verslo atstovai ir iki 25 procentų – vietos valdžios atstovai.

„Gyvosios laboratorijos“ paradigma padeda kurti atviras ir tarpdisciplinines aplinkas. Taikant tyrimo dalyvaujant metodą suinteresuotieji gali priimti iššūkius ir daryti sprendimus, tačiau būtinas dėmesys vizijai, stipri lyderystė, savarankiškumas, iššūkių nebijanti bendruomenė, nebijanti puoselėjanti tvarios plėtros principus (Guzmán, Del Carpio, Colomo-Palacios, De Diego, 2013). Sprendimai grindžiami moksliniais tyrimais, kurie paprastai apima konkrečias vietos problemas ir galimybes, tam tikrą dėmesį skiriant žmogaus ir technologijų sąveikai. Pasak R. Callaghano, M. Herselmano (2015), naujos sukurtos „gyvosios laboratorijos“ jau yra pasiekusios gerų bendradarbiavimo rezultatų miesto ir kaimo bendruomenių, inovacijų, pramonės (ypač bioenergetikos, aplinkos apsaugos), akademinės bendruomenės, besimokančiųjų ir mokyklų veiklos gerinimo srityse. Pagrindinės vertybės, kuriomis vadovaujamosi ir kurios padeda kurti aplinką ir (arba) požiūrį, R. Callaghano, M. Herselmano (2015) nuomone, yra: pagrindiniai veikėjai yra vartotojai (kaimo gyventojai, ūkininkai ir jų gaminamos produkcijos bei viešųjų gėrybių vartotojai); būtina įtraukiamos vietos bendruomenės ir įvairios suinteresuotosios šalys; dėmesys sutelkiamas į bendrą kūrimo procesą ir bendradarbiavimą; siekiama daugiadisciplinių atvirų naujovių; rezultatai: patobulinti arba nauji produktai ar procesai, kurie yra atkuriami ir tvarūs; poveikis: socialinė ir ekonominė aplinka (gebėjimų ugdymas, vystymasis, įgalinimas).

Pažangaus kaimo gyvosios laboratorijos (angl. *Smart Rural Living Lab*), įkurtos 2017 m. Portugalijos Penela kaimiškojoje savivaldybėje, tikslas – sukurti naujas metodikas ir technologijas, siekiant įveikti kaimo vietovių silpnąsias ir puoselėti stipriąsias puses, nubrėžti darnaus kaimo vystymosi kryptis, kurti ir eksportuoti žinias į kitas teritorijas, dirbti su vartotojais, taip skatinti vystytis savivaldybę. Išanalizavus pažangaus kaimo gyvosios laboratorijos patirtį, nustatyta svarbiausi pagrindinė problema – silpna vietos ekonomika, todėl pagrindinis kaimo ir laboratorijos tikslas – stiprinti vietos ekonomiką ir plėtoti gamtos išteklius, skatinti pilietiškumą ir verslumą, rūpintis gerove ir socialiniu vystymusi, skatinti turizmą ir saugoti teritorijos atpatumą.

Pagrindiniai bruožai, kuriais pasižymi tokios atviros inovacijų platformos, yra: kaimo konteksto, kaip galimybės sukurti konkurencinį pranašumą, vertinimas; teritorinis požiūris; paslaugų ir produktų, kuriais siekiama pagerinti savivaldybės gyvenimo kokybę, teikimas bei gamyba (Callaghan, Herselman, 2015; Smart Countryside study, 2017; Digital Villages, 2017). Dažnai veikiama taikant darnios plėtros modelį, kuris pagrįstas 4 vektoriais:

- gamtos ištekliai (žemės ūkis, gaisrų ir klimato kaitos prevencija, ganyklos, miškas);
- socialinė plėtra ir gerovė (sveikatos ir senyvo amžiaus centrai);
- žemės ūkio, turizmo ir kitos ekonominės veiklos ir tapatumas (paveldo išsaugojimas, virtualus medžioklės ir turizmo centras);
- pilietiškumas ir verslumas (internetu prieiga ir dalyvavimas) (Tirziu, Vrabie, 2017).

R. Callaghanasa, M. Herselman (2015) skiria „Gyvosios laboratorijos“ įkūrimu ir veikla suinteresuotus pagrindinius veikėjus, kurie gali būti bendruomenės, mokslininkai, viešieji subjektai, privačios įmonės ir asmenys, kiti. A. M. Tirziu, C. Vrabie (2017) pabrėžia glaudų suinteresuotųjų šalių tarpusavio ryšį ir nuro-

do pažangaus kaimo suinteresuotuosius – tai ūkininkai ir verslo įmonės, turinčios naujų idėjų; žemės ūkio ir maisto produktų, kitų kaime kuriamų vertybių vartotojai, kurie gali gauti norimą ar reikiamą naujovę; viešojo administravimo ir visuomeninės organizacijos, kurios gali gauti didesnę investicijų grąžą, susijusią su inovacijų tyrimu; tyrėjai, su kuriais galima keistis svarbia informacija apie sėkmingus studijų atvejus. Suinteresuotieji, bendro intereso vedini per tinklus (dalijimasis žiniomis, pirkimais, bendraautoryste) ir dalinymiesi omisinformacija (įvairialype, papildančia), gaudami paramą „iš viršaus“ ir „iš apačios“, kuria atviras inovacijas, kad žmonės galėtų dalyvauti sprenddami jų gyvenamosios vietovės vystymosi problemas. Siekiant tikslų organizuojamas informacijos rinkimo procesas, įkuriama ir skatina atviros duomenų bazės kūrimą, ugdo analizavimo bei vizualizavimo įgūdžius. Žinių kūrimas ir mokymai organizuojami visuose projektuose įgyvendinimo etapuose.

2018 m. dėmesio centre – pažangių kaimų vystymosi dėsniumai, kuriuos siekia atpažinti ir aprašyti mokslininkai, politikai ir bei praktikai. Vietos ir tarptautiniai projektai jau tiksliai nusako, kaip skatinti paslaugų, darbo vietų augimą ir kaimo vietovių vystymosi darnumą. „Pažangaus kaimo“ koncepcija „įgyja pagreitį“, todėl skatinamos iniciatyvos, siekiant kuo tiksliau suprasti, kas lemia kaimo vietovės „pažangą“. Taikant literatūros, gerosios praktikos pavyzdžių analizės ir palyginimo metodus straipsnio autoriams pavyko nustatyti keletą varomųjų jėgų ir praktinių žingsnių, kuriant pažangių kaimų vystymuisi palankią aplinką (2 lentelė).

2 lentelė. Pažangaus kaimo vystymosi varomosios jėgos

Pažangaus kaimo vystymosi raiškos šaltiniai	Dėmesio centras
Atvejų tyrimai ir projektai	Novatoriškos strategijos ir metodai teikiant skaitmenines (e. valdžios, e. sveikatos, e. komercijos ir kt.) ir socialines paslaugas, patobulinti kaimo ir miesto ryšiai, parama vietos veiksams, įvairių žinių šaltinių ir mokymosi formų integravimas
Pasitarimai	Kompleksiniai įgalinantys veiksmai, nauji verslo modeliai, taikomos įtraukiosios kaimo paslaugų teikimo, teritorinio ir bendruomeninio planavimo priemonės, bioekonomikos, dalijimosi, žiedinės ekonomikos principai
ES žemės ūkio apžvalgos	Suinteresuotuosius sutelkiant į praktinius vietos paslaugų organizavimo ir teikimo problemų sprendimą
Vaizdo filmai apie pažangius kaimus	Integruoti sprendimai, vietos veiksmai, bioišteklių, informacinės technologijos, technologijų infrastruktūra, nuolatinis kaimo gyventojų žinių ir gebėjimų ugdymas, paslaugų kaimo vietovėse teikimo gerinimas
Projektų brošiūros	Specializuoti, vietovės taptumą stiprinantys inovatyvūs projektai, kuriuose naudojamos skaitmeninės, technologinės ir socialinės inovacijos, siekiant didinti kaimo paslaugų kokybę ir pasiūlą
Pažangaus kaimo portalai	Integruotų projektų, iniciatyvų ir tinklų gerosios praktikos pavyzdžiai, metodiniai patarimai ir finansinės paramos iš visos Europos populiarinimas

Šaltiniai: Smart Countryside study, 2017; Digital Villages, 2017; Tirziu, Vrabie, 2017; Bled Declaration, 2018; Social Innovation in Marginalised Rural Areas (SIMRA), 2018.

Atlikus pažangaus kaimo vystymosi raiškos šaltinių (Smart Countryside study, 2017; Digital Villages, 2017; Smart Rural: inspiring innovation in the rural world, 2018; Social Innovation in Marginalised Rural Areas (SIMRA), 2018 ir kt.) analizę nustatyta, kad dažniausiai suinteresuotųjų dėmesys sutelkiamas į visuo-
tinę laimę, kad visi turėtų panašias sąlygas mokytis, gydytis, ilsėtis ir gyventi, o žemės ir miškų ūkis būtų draugiškas aplinkai. Ir į tai, kad kiekviena nedidelė žmonių grupė, bendruomenė galėtų sukurti savo subtilų, individualų pasaulį.

Autorių nuomone, pažangaus kaimo modelyje ypatingas vaidmuo tenka socialinėms inovacijoms ir kaimo vietovės organizacinei kultūrai. Išanalizavus daugelio autorių (Vveinhardt, 2011; Piktornaitė, Paužuo-lienė, 2013; Šimanskienė, Sandu, 2013; Atkočiūnienė, Aleksandravičius, Dautartė, Vitunskienė, Zemeckis, 2016; Slivinskienė, 2018), kurie nagrinėjo organizacinę kultūrą ir jos vertinimą, darbus, nustatyta, kad kaimo vietovės organizacinė kultūra yra vietos bendruomenės savireguliacijos mechanizmas. Tai bendrųjų vietos bendruomenės vertybių ir įsitikinimų, kurie keičia suinteresuotųjų veikėjų požiūrį ir formuoja vienokį ar kitokį jų elgesį, visuma. Tai valdymo metodų ir priemonių, kurios sukurtos spręsti kaimo vietovės vystymosi problemas ir yra vietovės valdymo pagrindas, susijęs su išlikimu aplinkoje bei integravimusi viduje, padedantis sukurti vietovės konkurencinius pranašumus, darnią bendruomenę ir taip didinantis kaimo vietovės gyvybingumą ir atsparumą, visuma.

Socialinės inovacijos mokslininkų (Wals, 2007; Bettina, 2012; Choi, Majumdar, 2015) ir strateginiuose dokumentuose (Dėl Lietuvos inovacijų plėtros, 2013; Europos Sąjungos fondų..., 2014; Smarter, greener, more inclusive, 2016) apibrėžiamos įvairiai. Ši sąvoka pagrįsta ne tik analitine ir akademinė, bet ir norma-tyvine koncepcija. Analizuojant pažangaus kaimo vystymosi varomąsias jėgas aktualu laikytis B. B. Bettina (2012) išskirtų trijų pagrindinių socialinių inovacijų požymių:

1. Socialiniai inovacijų mechanizmai – vietovės plėtra, naujovių sklaida ir naudojimas visada vyksta sinchroniškai visuomenės kontekste ir esant sąveikaujant su socialiniais santykiais, praktika, normomis ir vertybėmis.
2. Socialinė inovacijų atsakomybė. Svarbu įvertinti inovacijų socialinį poveikį nugalėtojams ir pralaimėtojams. Inovacijos turėtų būti „socialinės“, t. y. socialiai priimtinos, svarbios ir etiškai tinkamos. Tai gali būti pasiekta socializuojant inovacijų metodus ir reorganizuojant inovacijas kaip socialinį ir kolektyvinį mokymosi procesą, siekiant kartu apibrėžti problemas ir suplanuoti jų sprendimą.
3. Visuomenės naujovės. Visuomenė, taikydama įvairius mechanizmus, gali užtikrinti savo narių bendrystę. Tai visuomenės reorganizavimo ir tobulinimo skatinimas, kai svarbu žinoti socialinių inovacijų politinius elementus ir tai, kokie socialiniai pokyčiai laikomi pageidaujamais bei vertais visuomenės ir valdymo institucijų paramos.

Socialinės inovacijos kaimo vietovėse dažniausia yra senų, esamų veiklų ir procesų tobulinimas, strate-gijos, projektai ir paslaugos, siekiant patenkinti besikeičiančius kaimo gyventojų poreikius. Socialinės ino-vacijos yra organizaciniai veiksniai ir sprendimai, socialiniai ryšiai ir bendradarbiavimo tinklai, kurie lemia pokyčius ir yra priimtini visuomenei. Sudėtinga, daugiamatė koncepcija, lemianti naujų mechanizmų, socia-linių santykių ir pokyčių atsiradimą, keičia nusistovėjusias vietovės gyventojų elgesio normas. Tarptautinio projekto „Socialinės inovacijos marginalizuotose kaimo vietovėse“ dalyviai socialines inovacijas apibrėžė kaip „socialinių praktikų pertvarkymą, reaguojant į visuomenės uždavinius, kuriais siekiama pagerinti soci-alinės gerovės rezultatus“ (Social Innovation in Marginalised Rural Areas (SIMRA), 2018) ir pabrėžė, kad socialinės inovacijos apima pilietinės visuomenės veikėjų įtraukimą ir dalyvavimą.

Tačiau neužtenka orientuotis tik į vietos organizacijų veiklą, jų ir kaimo gyventojų elgseną bei kaitos procesus, t. y. organizacinius procesus, jų turinį ir paskirus elementus. Pažangaus kaimo vystymosi modelis turėtų būti grindžiamas partnerystės organizacinio mechanizmo, kuris E. Štareikės (2017: 12) apibrėžtas kaip „informavimo, konsultavimo, įtraukimo ir dalyvavimo sprendimų, dar kitaip vadinamų mazgais, ir juos į grandines jungiančių partnerystės veiklų, viena kitos atžvilgiu veikiančių sinchroniškai, visuma“, funkcionavimu. Taip pat svarbus ir suinteresuotųjų sinchroninis veikimas – kelių organizacinio mechanizmo veiklų veikimas grandyje vienu metu.

Išvados

Vietos ir tarptautinių organizacijų patirtis, gerosios praktikos pavyzdžiai gali padėti kaimo vystymu suin-teresuotiems veikėjams suvokti pagrindinius pažangaus kaimo modelio diegimo principus.

Pažangaus kaimo vystymosi varomosios jėgos: tikslusis ūkininkavimas (žemdirbystė); skaitmeninės ir kitos atviros inovacijos platformos; dalijimosi ekonomika; žiedinė ekonomika; bioištekliasis (atsinaujinantis) pagrįsta ekonomika; atsinaujinanti energija; kaimo turizmas, apimantis ekologinį, sveikatai palankų maistą ir poilsį, rekreacinį turizmą; socialinės inovacijos kaimo paslaugų ir verslumo srityje; įtraukiosios socialinės infrastruktūros, partnerystės organizacinio mechanizmo kūrimas ir diegimas.

Diegiant pažangaus kaimo modelį remiamasi principu „iš apačios į viršų“, atsakingai ir metodiškai taikomas LEADER metodas, orientuojamasi į formalių ir neformalių žinių mainus bei integraciją, į kurią sąveikiai įtraukiami visi subjektai. Žinių kūrimas ir mokymai organizuojami visuose projektų įgyvendinimo etapuose.

Skaitmeninės technologijos yra svarbi, bet ne vienintelė priemonė pažangiems kaimams. Įvertinus sėkmingus gyvųjų laboratorijų pavyzdžius galima daryti prielaidą, kad kaimo vietovių pažangą gali paskatinti IT diegimas, nes tai padeda kaimo bendruomenėms kurti socialines inovacijas ir toliau vystyti gyvenamąją vietovę. Ypač svarbią socialinės inovacijos ir kaimo vietovės organizacinę kultūrą vietos bendruomenės savireguliacijos mechanizmui.

Pažangaus kaimo vystymosi modelis turėtų būti grindžiamas partnerystės organizacinio mechanizmo, t. y. informavimo, konsultavimo, įtraukimo ir dalyvavimo sprendimų, kelių veiklų ir sinchroniškai veikiančių suinteresuotųjų, funkcionavimu.

Literatūra

- Atkočiūnienė, V., Aleksandravičius, A., Dautartė, A., Vitunskienė, V., Zemeckis, R. (2016). *Ūkių modernizacija rinkų ir kaimo vystymosi kontekste: Lietuvos atvejis*. Mokslo studija. Akademija.
- Baležentis, A. (2011). Kaimo vietovių raida ir modeliai: darnaus vystymo požiūris. Research papers. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Nr. 2 (26), p. 31–38.
- Bettina, B. B. (2012). Social innovation and sustainability, how to disentangle the buzzword and its application in the field of agriculture and rural development. *Studies in Agricultural Economics*, Vol. 114, p. 57–63.
- Bled Declaration for a Smarter Future of the Rural Areas in EU*. (2018). [interaktyvus]. The conclusions of the meeting at Bled, Slovenia on 13 April. Prieiga internete: <<http://pametne-vasi.info/wp-content/uploads/2018/04/Bled-declaration-for-a-Smarter-Future-of-the-Rural-Areas-in-EU.pdf>> [žiūrėta 2018 04 02].
- Callaghan, R., Herselman, M. (2015). Applying a Living Lab methodology to support innovation in education at a university in South Africa. *TD The Journal for Transdisciplinary Research in Southern Africa*, Vol. 11(1), p. 21–38.
- Choi, N., Majumdar, S. (2015). Social Innovation: Towards and a Conceptualisation [interaktyvus]. *Technology and Innovation for Social Change*, p. 7–30. Prieiga internete: <<http://goo.gl/yBkJLs>> [žiūrėta 2018 04 25].
- Cork Declaration: A Living Countryside*. (1996). Cork, Ireland, 7–9 November.
- Dėl Lietuvos inovacijų plėtros 2014–2020 metų programos patvirtinimo: Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1281. (2013). *Valstybės žinios*, Nr. 29-1406. *Europos Sąjungos fondų 2014–2020 m. investicijų veiksmų programa* [interaktyvus]. Europos Komisija. Prieiga internete: <<http://goo.gl/LEPjSI>> [žiūrėta 2018 04 25].
- Digital Villages. Germany*. (2017). Working document, European Network for Rural Development European network of living labs [interaktyvus]. Network for Rural Development, ENRD Contact Point. Prieiga internete: <https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/tg_smart-villages_case-study_de.pdf> [žiūrėta 2018 04 02].
- Europos Komisijos – faktų apžvalga*. (2018). ES biudžetas. Bendra žemės ūkio politika po 2020 m. [interaktyvus]. Briuselis. Prieiga internete: <<http://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/113/bendra-zemes-ukio-politika-po-2020-m.>> [žiūrėta 2018 04 02].
- Guzmán, J. G., Del Carpio, F. A., Colomo-Palacios, R., De Diego, V. M. (2013). Living labs for user-driven innovation: a process reference model. *Research-Technology Management*, Vol. 56(3), p. 29–39.
- Korko 2.0 deklaracija. Geresnis gyvenimas kaimo vietovėse*. (2016). Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.
- Matias, L. (2018). Smart Rural: Inspiring Innovation in The Rural World. New Innovation Concept [interaktyvus]. *Tourinnes-la-Grosse*. Belgium. Prieiga internete: <http://www.reseau-pwdr.be/sites/default/files/SmartRural-apresent18_ENG_wallon.compressed.pdf> [žiūrėta 2018 05 15].
- Marsden, T., Sonnino, R. (2008). Rural development and the regional state: Denying multifunctional agriculture in the UK. *Journal of Rural Studies*, Vol. 24, p. 422–431.
- Permakultūra. (2018). Melkio mokykla [interaktyvus]. Prieiga internete: <<http://www.melkys.lt/permaculture.html>> [žiūrėta 2018 04 02].
- Pikturnaitė, I., Paužolienė, J. (2013). Organizacinės kultūros institucionalizavimas. *Tiltai*, Nr. 4, p. 93–107. Klaipėda.

- Robledo, J. G., Larios, V. M., Gomez, L. (2014). Living Lab for Smart Territory. *EEE-GDL CCD Smart Cities White Paper*. Orchestrating infrastructure for sustainable Smart Cities. Registered trademark of the International Electro-technical Commission. Geneva, Switzerland.
- Slivinskienė, R. (2018). *Kaimo vietovės organizacinės kultūros valdymo modelis*. Magistro baigiamasis darbas. Akademija.
- Smart Countryside study. Finland. (2017). *Working document. European Network for Rural Development*. ENRD Contact Point [interaktyvus]. Prieiga internete: <https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/tg_smart-villages_case-study_fi.pdf> [žiūrėta 2018 04 02].
- Smarter, Greener, More Inclusive? (2017). *Indicators to Support the Europe 2020 Strategy* [interaktyvus]. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Prieiga internete: <<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7566774/KS-EZ-16-001-EN-N.pdf/ac04885c-cfff-4f9c-9f30-c9337ba929aa>> [žiūrėta 2018 05 15].
- Social Innovation in Marginalised Rural Areas (SIMRA)*. (2018). [Interaktyvus]. Prieiga internete: <<http://www.simrah2020.eu/index.php/2018/02/23/>> [žiūrėta 2018 05 15].
- Sumane, S., Kunda I., Knickel, K., Strauss, A., Tisenkopfs, T., Des Ios Rios, I., Rivera, M., Chebach, T., Ashkenazy, A. (2017). Local and Farmers' Knowledge Matters! How Integrating Informal and Formal Knowledge Enhances Sustainable and Resilient. Agriculture. *Journal of Rural Studies*, Vol. 59, p. 232–241.
- Šimanskienė, L., Sandu, L. (2013). Organizacinės kultūros vertinimo metodai. *Regional Formation and Development Studies*, Vol. 2 (10), p. 201–210.
- Štareikė, E. (2017). *Partnerystės organizacinio mechanizmo fenomenas vietos veiklos grupėje*. Daktaro disertacija. Kaunas: Akademija.
- Tirziu, A. M., Vrabie, C. (2017). Living Labs – Instruments of Social Innovation in Rural Areas [interaktyvus]. *The National University of Political Studies and Public Administration. MPRA Paper*, No. 79868. Prieiga internete: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/79868/1/MPRA_paper_79868.pdf> [žiūrėta 2018 05 15].
- Vidickienė, D., Gedminaitė-Raudonė, Ž., Vilkė, R. (2016). Idealaus poindustrinės gyvenvietės modelio paieškos: ekokaimų atvejais. *7-oji mokslinė-praktinė konferencija Lietuvos kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas: geroji patirtis*, 2016 m. lapkričio 11 d. Straipsnių rinkinys. Aleksandro Stulginskio universitetas, p. 58–62.
- Vveinhardt, J. (2011). Organizacijos kultūros ir organizacinės kultūros charakteristikos. *Research papers. Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Vol. 5 (29), p. 221–230.
- Wals, A. E. J. (2007). *Social learning towards a sustainable world* [interaktyvus]. Wageningen Academic Publishers. Prieiga internete: <<http://www.wageningenacademic.com/doi/pdf/10.3920/978-90-8686-594-9>> [žiūrėta 2018 05 15].
- White Paper. (2017). *Prepared for: Bil Gates and Hon Chief Minister Naidu by Solomon Darwin, Chesbrough*. Haas school of Business. UC Berkeley [interaktyvus]. Prieiga internete: <https://www.slideshare.net/slideshow/embed_code/key/7xVEZz6MILHuRQ> [žiūrėta 2018 05 15].

THE DRIVING FORCES OF SMART VILLAGES DEVELOPMENT

VILMA ATKOČIŪNIENĖ, EDVINAS PLIOPLYS
Aleksandras Stulginskis University (Lithuania)

Summary

At the end of the second decade of the 21st century, society is undergoing a cultural and technological revolution, which translates into a fundamental rethink of human relations, new technologies, science and creativity. The movement of smart villages in the European Union and in other countries combines rural communities that are innovative in exploiting rural development potential and clearly defines development trends. Traditional and emerging networks of interest, reinforced by the advancement of digital and telecommunications technologies, bioenergy and the ability to use the knowledge gained in favour of local populations and business development, help rural communities to make strategic breakthroughs. Communities that are constantly learning, exploit the benefits of the countryside and popularize the values of life in the countryside,

create viable villages. Digital technologies and innovation help ensure higher quality of life, better public services, better and more efficient use of local resources. Interfaces between traditions and state-of-the-art technologies enable the countryside to create new value chains. New rural development opportunities are emerging. In European society, instead of “the quantity at the lowest price” become more important other things, such as food quality, consumer health and animal welfare, biodiversity, rural landscape and environmental resources, the value of family farms, indigenous cultures and traditions of rural conservation. The goal of local economic developers is not to expand the production of cheap local products but to explore ways to strengthen the production and consumption of local products, creating positive relationships between consumers and farmers, consumers and craftsmen, also supporting the sustainable development of rural areas.

The aim of Integrated Common Agricultural Policy after 2020 is to promote knowledge, innovation and digitization in the agricultural sector and rural areas, with the focus being no longer on rules and compliance, but on results and performance indicators. The paper focuses on the problem of smart village’s development with respect to sustainable rural development. Analysed results of research, experience of local and international organizations, and best practice have helped to understand smart rural village development drivers and key components of the model. The goal of the study was to identify the preconditions for the progress of rural areas and the identified smart rural villages driving forces. The research uses scientific literature, documents, good practice examples analysis, systematization, comparison and other methods. The main restriction of research that it was analysed and evaluated good practice and successful examples. The experience of local and international organizations, best practice can help rural development actors to realize the basic principles of the smart rural model. The smart rural villages development driving forces have been identified: precision farming; digital and other open for innovation platforms; shared economy; circular economy; bio-based economy; renewable energy; rural tourism covering ecological, health-friendly food and recreation, recreational tourism; social innovation in rural services and entrepreneurship; inclusive social infrastructure, creation and implementation of a partnership organisational mechanism. Applying the smart rural model based on the bottom-up approach, the LEADER approach has been methodically applied, focusing on the exchange and integration of formal and non-formal knowledge, in which all actors are interactively involved. Knowledge creation and training are organized at all stages of the project implementation. Digital technology is a powerful tool for advanced villages, but not the only one. Following the successful examples of living laboratories, it can be assumed that rural areas can become more advanced in IT implementation, which helps rural communities to develop social innovation and maintain a living space. A particular role play social innovation and the organizational culture of the rural area, which is a mechanism for self-regulation of the local community. The organizational culture of the rural area is a collection of common values and beliefs of the local community that change stakeholders’ attitudes and shape their behaviour. It is a set of management methods and tools that are designed to address the problems of rural development and is the basis of local management associated with environmental survival and internal integration; it helps to create competitive advantage of a site, a sustainable community thus increasing the viability and resilience of the countryside. The concept of smart rural development should be based on the partnership mechanism, i.e., information, counselling, inclusion and participation decisions, several activities and stakeholders acting in a synchronous manner.

KEYWORDS: *smart villages, the driving forces of smart villages development, living labs.*

JEL CODES: R58, Z18.

Gauta: 2018 07 01

Priimta: 2018 08 26

Pasirašyta spaudai: 2018 09 03